

Sarı Şəmistan niyə güllələndi?

- 37-nin daha bir cavabsız sualı

Mircəfər Bağirov və Şəmistan Əyyubov (Sarı Şəmistan) fəhlə və kəndçi sinfini müdafiə edən inqilabçılar olub. Təbii ki, bu, əvvəl belə idi. Daha sonra arada əqiddə dəyişikliyi baş verib, yoxsa başqa səbəblərdənmə, biri o birinin "qurban"ına çevrilib.

Mircəfər Bağirovu tanımayan çox az insan tapılar. Apardığı sorğuda bu insan haqqında fərqli qütblərə rast gəldim. Qızğın debatlar gəldi, Mikayıl Muşfiq, Əhməd Cavad, Mikayıl Rəfil, Qantəmir müzakirə olunurdu. Soruşanda ki, bəs Sarı Şəmistan? Bir cavab gəlmədi. Deyəsən, onun haqqında məlumatı olan yoxdur.

Şəmistan Mahmud oğlu Əyyubov 1895-ci ildə Qazax qəzasının Dağ Kəsəməni kəndində əkinçi ailəsində dünyaya gəlib. Vaqif Səmədoğlunun atasının "Komsomol" poeması əsasında ssenariləşdirdiyi "7 oğul istəyərəm" filminə diqqətlə baxanlar üçün əsas qəhrəmanın - Bəxtiyarın Sarı Şəmistanın sağ əli olduğunu anlamaq elə də çətin deyil. Onun Bəxtiyara yazdığı məktubda "Şahsuvara, Qasıma, Cəlala, Mirpaşaya, Qəzənfərə, Zalimoğluna məndən salam de!" cümləsini işlətməsi Bəxtiyara etibarını təcəssüm etdirir. Yəni bu məktubu Bəxtiyar oxuyubsa, deməli onun arxasında dayanan 6 oğul hələ yaşayır. Sarı Şəmistanın adı gələndə Gəray bəyindən tutmuş, Xalq Komissarları Şurasının işlər idarəsindəki nümayəndələrinə kimi hamı qorxuya düşürdü. Çünki Şəmistan Əyyubov sosial bərabərliyin və ədalətin simvoluna çevrilmişdi. Bu, isə bəzi qara qüvvələrə sərf etməzdi. Əlini-qolunu sallayaraq azadlıqda gəzən cinayətkarları "içəri" atdıran, geri qayıtsalar belə yenə fikrindən dönməyən, haqsız yerə məhbusluqda yatan şəxsləri azadlığa çıxaran biri idi. Sarı Şəmistan təsərrüfat işləri ilə də dərinən maraqlanan insan olub. Hətta "Komsomol" ssenarisində yazın gəlişi ilə bağlı əkin-biçin dövrünün başlanması ərəfəsində "Sarı Şəmistan burada olsaydı, sevinərdi" ifadələri yer alır. Sarı Şəmistan həm cəbhədə vuruşmağı, həm təsərrüfatla məşğul olmağı, həm də partiya quruculuğunu unutmayaaraq, hər üç vəzifəni eyni anda görürdü.

Sovet tarixini yada salsaq, o dövrün ən qızğın mərhələsi 1917-20-ci illərə təsadüf edir. Həmin ərəfədə Mircəfər Bağirov silah gücünə yox, söz gücünə inanırdı. Məhz inqilabçıların başçılarını söhbətə çağıraraq və onlarla danışıaraq problemlərin həllinə nail olmağa çalışırdı. Beləcə o, inqilabçıları inandırır Azərbaycan Kommunist (bolşeviklər) Partiyasına keçirir. 23 yaşlı Sarı Şəmistan da onlardan biri idi. O, bu partiya öz istəyi, öz ideyası ilə şüurlu şəkildə daxil olmuşdu. Şəmistanın ideyasını üstün tutaraq partiya sıralarına daxil olması gələcəkdə haqsızlığı həzm edə bilməyən biri olduğuna görə onu daha böyük çətinliklər üz-üzə qoyacaqdi. Hətta onun ölümünə də səbəb olacaqdı. Burdan belə qənetə gəlmək olar ki, Mircəfər Bağirovun əqidə dəyişikliyi də Sarı Şəmistanın ölüm hökmünü imzaladığı vaxt

dan başlayıb. Yanlış deyirəmsə, tarix mənə başlaşılasın.

Sarı Şəmistanın uzaqgörənliyi hadisələri dəqiq araşdırmağa və haqlı-haqsız kateqoriyalarını asanlıqla ayırd etməyə imkan verirdi. Məhz buna görə də insanların böyük rəğbətini qazanıb.

Əksər vaxtlarda insan əqidəsini dəyişmədikcə düşmənlərinin sayı çoxalar. Məhz Sarı Şəmistanı qarşı Xalq Komissarları Şurası tərəfindən edilən təqiblər də əbəy deyildi. Şəmistanın adı gələndə qorxuya düşənlərdən bir çoxu məhz bu şurada cəmlənmişdilər. Onun dəfərlə cinayətlər törədən Bəbirov və Musayev soyadlı şəxsləri ard-arda həbsə saldırması havadarları olan şura icraçılarını narahat edirdi. Onu davamlı tə-

qib edir, gözənd salmaq üçün fürsət axtarırdılar. Onlar ilkin mərhələdə çirkin əməllərinə nail oldular. Şəmistan Azərbaycan SSRİ Fövqəladə Komissiyası tərəfindən həbs edildi. Təbii ki, nə qədər onun haqqında sübut axtarsalar da, tapılmadı və o, 3 aylıq həbsdən sonra azad olundu. Ancaq Sarı "şübhəli ünsür" kimi partiyadan uzaqlaşdırıldı. Hər şey bununla bitmədi. Təqiblər davam edirdi...

Dostları

Tarixi sənədlərdə Şəmistan haqqında dürüst fikirləri yer alan Ağa Sultanov və Əhməd Nadişini onun dostları hesab etmək olar. Əslində Sarının dostları çox idi, fəhlə-kəndçi sinfi bu insana yüksək dəyər verirdi. Lakin gücün kağız üzərində və "ziyalı təkəkkürü"ndə olduğu dövrdə onların bir önəmi yox idi. Heç şübhəsiz, xalqın sevgisi Şəmistanı ayaqda saxlayan prinsiplərini formalaşdırmışdı.

Ağa Sultanovun dedikləri: "Mən onu şəxsən 1920-ci ildən ən təmiz və yaxşı kommunist kimi tanıyıram, onun işlədiyi bütün partiya təşkilatları bunu təsdiq edə bilərlər".

Əhməd Nadişin: "... necə olsa da yoldaş Əyyubov (məsul partiya yoldaşlarının söhbətlərinə görə) vəziyyətin ağır anlarında inqilabda daha fəal iştirak edib".

Ağa Sultanovun iki yazılı müraciətindən və Əhməd Nadişinin Zaqafqaziya Mərkəzi Nəzarət Komissiyasına verdiyi düzgün ifadələrdən və nəhayət Əyyubovun işinin daha obyektiv araşdırılmasından sonra onun haqsız yerə tutulduğu məlum olur və partiya fəaliyyəti bərpa edilir.

Şəmistanın ağır günləri bununla bitmədi. Onu qarşıda böyük faciə gözləyirdi.

1921-ci ildə Göyçay qəzasına ezam olunan Sarı burada böyük cinayətkar qrupla rastlaşır. Mübarizə aparır. O, Ağdam, Şuşa, Nuxa (Şəki), Göçay və Şəmaxıda bir çox

həbs edilərək Bayıl həbsxanasına salınır. 11 yaşlı İsmayıl, 14 yaşlı Gülzar və 13 yaşlı Ədiləni isə Şüvələndəki "bezprizorniklər" saxlanan koloniyaya göndərilir.

***

Bu məqamda tədqiqatçı Şəmistan Nəzirinin üzə çıxardığı bir məktubu da sizlərə təqdim edək. Məktubu Pəri xanım 1954-cü ildə Səməd Vurğuna Gəncədən yazıb:

"Əziz Səməd! Əvvəla, məndən və İsmayıldan böyük salamlar. Əzizim, mən xəstəyəm, göz xəstəsi olmaq çox pisdir. Bir gözüm tamam kor olub, heç bir müalicənin xeyri yoxdur. Neyləmək olar, görünür, qismətım belə imiş. Allah sənə can sağlığı versin, əgər sənə köməyin olmasaydı, çoxdan bu dünyadan getmişdim. Səməd, elə düşünmə ki, mən sənə müraciət edərkən mənəvi ağır hiss etmədim. Mən çox məğrur adamam, lakin qismətin acılığı mənə sənə müraciət etməyə məcbur edir. Bunun müqabilində mən gecə-gündüz Allahdan sənə sağlamlıq diləyirəm. Eybi yoxdur, mənim iztirablarıma sona yetməsinə az qalıb. İsmayıl artıq Kənd Təsərrüfatı İnstitutunda təhsilini başa vurmaq üzrədir. Bəlkə, bir az onda vəziyyətimiz düzəldi. Sən elə bilmə ki, mənə sənə müraciət etmək asan gəlir. Gözümün yaşını saxlaya bilmərəm, lakin çıxılmaz vəziyyətdəyəm. İsmayıl cəmi 320 manat pul alır, iki nəfərlik. O, indi işləyə bilmir, səhər saat doqquzdən axşam saat beşə, bəzən yeddiyə kimi dərdsə olur. Ona görə də xahiş edirəm ki, söz verdiyin kimi bizə kömək edəsən. Qışdır, soyuqdur, açıqdır, çox çətinidir. Hələ bütün bunlardan əlavə İsmayılın geyimi yoxdur, təkə bir köynəyin içində qalıb. Bu vəziyyətdə dərse gedir, ətrafdakıların ona necə münasibət göstərdikləri, ona nə gözlə baxdıqları sənə aydındır. Bir daha üzr istəyirəm, yoxluq mənə sənə narahat etməyə məcbur edir.

Ümid edirəm ki, bu ağır vəziyyətimdə sən mənə darda qoymayacaqsan. Nə qədər mümkün edərsənsə, artıq bir neçə gecədir ki, acıq.

Sənə bədbəxt Pərixanım bacın (Vəkilova)

Ünvanım: Gəncə şəhəri, ev 31
Eyyubov İsmayıl"

***

Tarixin bütün dövrlərində aşağı təbəqə hər zaman ağız "qıfıllı" olub. Sovet dövrünün 50-ci illərinə qədər məhz bu cür haqsızlıqlara məcburi susunluq vardı. 1956-cı ildən etibarən xalqın əhvalı yaxşılaşmışdı, inanlar artıq sərbəst şəkildə siyasi söhbətlər etməyə başlamışdı. Çünki həmin ilin fevralında SSRİ Ali Məhkəməsinin Ali Kollegiyası Əyyubov Şəmistan Mahmud oğlunun işinə yenidən baxmış, hərbi kollegiyanın Əyyubov haqqında 1938-ci il 5 yanvar tarixli hökmü ləğv edilmişdi. Ancaq gec idi, çox gec...

Rüfət Soltan